
gens van Jannes Verwer te leen kreeg en ademloos uitlas.²⁹ Het bleek dat er buiten het christendom tal van andere godsdiensten op de wereld bestonden. De beschrijving van de praktische levenswijsheden van de Chinese Confucius trof Schortinghuis zeer. Het was alsof deze ontdekking hem deed ontwaken uit 'sluimering'. Hij bleef trouw de diensten in de Kloosterkerk bezoeken. De gedachte dat het christendom de enige ware religie was had hij echter opgegeven. Het was een verandering van inzicht die hij als verrijking ervoer, maar die hem als tiener in Ter Apel slapeloze nachten bezorgde:

Wat is het (...) in mijn gemoed een lange, bange strijd geweest, voordat ik over zoovele geloofszaken een ruime, heldere opvatting kreeg en de Godsdienst hooger leerde schatten naarmate zoovele op gezag aangenomen stellingen van hunne windselen waren ontdaan!³⁰

Sijze Wilto volgde belijdeniscatechisatie bij de uit Bentheim afkomstige ds. Ernestus Arnoldus Cappenberg. Dat ging inderdaad met 'bange strijd' gepaard: de door Verwer beïnvloedde catechisant betwijfelde de geldigheid van in zijn ogen naïeve uitspraken over hellevuur. Hoe kon hij dan eerlijk belijdenis doen? Uiteindelijk loste hij het probleem praktisch op, door de inhoud van zowel de catechismus als het 'vraagboekje' en de bijbehorende Bijbelteksten integraal uit zijn hoofd te leren. De aanneming tot lidmaat van de hervormde gemeente verliep vervolgens vlekkeloos.³¹

Onderdeel van de Veenkoloniën vanaf 1856

De komst van het Stadskanaal betekende aansluiting op een veenkoloniale samenleving. In sociaal-economisch opzicht waren de voordelen evident. De Kloosterkerk ontwikkelde zich tot pleitbezorger van 'vooruitgang'. Dat paste bij de politieke ontwikkeling. In 1853 had zuidelijk Westerwolde behoord tot het kiesdistrict Assen, dat doorgaans conservatieven naar de Kamer afvaardigde. In de jaren zestig kozen de kiesgerechtigden in de drie noordelijke provincies daarentegen alleen nog volbloed liberalen. Westerwolde ging electoraal deel uitmaken van het district Winschoten.³²

Ondertussen bleek het ongedacht moeilijk om de kerk in overeenstemming te brengen met het liberale ideaal van zelfredzaamheid. Allereerst had dit te maken met de financiering. 'Jonge' kerken als die van de rooms-katholieken, christelijke gereformeerden (afgescheidenen) en baptisten legden in de Veenkoloniën een immense offervaardigheid aan de dag: in principe moest alles uit eigen zak worden betaald. In het geval van de Kloosterkerk was daar geen sprake van. De stad Groningen had ooit het corpusland

²⁹ E.A.W. von Zimmermann, *Die Erde und ihre Bewohner*, vijf delen, Leipzig 1810-1815.

³⁰ S.W. Schortinghuis, 'Herinneringen uit mijn leven', in: *Westerwolde* XXII (2001) nr. 2, 10-12.

³¹ S.W. Schortinghuis, 'Herinneringen uit mijn leven', getypte manuscriptversie in GA.

³² R. de Jong e.a., *Verkiezingen op de kaart 1848-2010. Tweede Kamerverkiezingen vanuit geografisch perspectief*, Utrecht 2011 17 en 27.